

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.92

А. М. Бабенкокандидат юридичних наук, доцент, підполковник міліції
Одеський державний університет внутрішніх справ

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ УПОРЯДКУВАННЯ ПОНЬЯТЬ “РЕГІОН” І “РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ” У КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті досліджено поняття “регіон” і “регіональні особливості злочинності”. Проаналізовано сучасні підходи різних наукових галузей до тлумачення терміна “регіон”. Проаналізовано зміст терміна “регіональні особливості злочинності” в сучасній кримінологічній літературі. Здійснено термінологічне упорядкування досліджуваних термінів. Запропоновано авторське бачення кримінологічного змісту понять “регіон” і “регіональні особливості злочинності”.

Ключові слова: регіон, територія, область, злочинність, регіональні особливості злочинності.

I. Вступ

Як загальновідомо, завжди в будь-якому кримінологічному дослідженні злочинність вивчається у конкретних умовах міста й часу, а саме у певних просторово-часових межах. Сучасний рівень розвитку кримінологічної науки дає змогу розглядати злочинність як складне соціально-детерміноване явище. Вивчення та аналіз стану злочинності завжди базується на узагальненні специфічних ознак злочинності та злочинців у межах кордонів, обмежених певним територіально-часовим простором. Тому не випадково останнім часом одним із перспективних напрямів сучасних кримінологічних досліджень є вивчення регіональних особливостей злочинності.

Отримана таким чином інформація, поперше, відкриває широкі можливості для виявлення найбільш характерних тождних і відмінних ознак злочинності в регіонах країни; по-друге, надає інструментарій для групування та класифікації регіонів за рівнем кримінальної враженості; по-третє, дає змогу встановити закономірності розподілу та існування злочинності в регіонах; по-четверте, дає змогу виявити найвпливовіші фактори економічного, соціального, демографічного, культурологічного, екологічного, географічного характеру, що зумовлюють певний стан кримінальної враженості конкретних територіально-просторових систем; по-п'яте, надає змогу запровадити диференційований підхід до прогнозування, планування, програмування та організації запобігання злочинності. Наведене зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Саме в регіональному підході до вивчення злочинності, на нашу думку, містяться

потенційні можливості для нового наукового “прориву” у кримінології. Цей напрям досліджень містить у собі великий науковий потенціал, має невичерпні можливості для вдосконалення практики протидії злочинності. Висловимо сподівання, що з часом він набуватиме все більшого розвитку в Україні.

У кримінологічній науці, як і в будь-якій іншій, одним із найскладніших завдань є надання чіткого трактування вихідних положень і понять.

У сучасній науковій літературі відсутнє однозначне визначення поняття “регіон”. Так само відсутній єдиний підхід до використання такого терміна, як “регіональні особливості злочинності”. У працях, присвячених цій темі, зустрічаються різні за обсягом та тлумаченням визначення названих термінів. Між тим точне їх розуміння має важливе наукове й методичне значення, оскільки зумовлює об'єкт, предмет, мету, межі та обсяг дослідження.

II. Постановка завдання

Мета статті – термінологічне упорядкування понять “регіон” і “регіональні особливості злочинності”.

III. Результати

Одним із важливих завдань у науці є точне термінологічне визначення в понятійному апараті. Зміст поняття “регіон” намагалися розкрити вчені різних наукових галузей. Цьому питанню приділяли увагу І. В. Ардженовський, Я. В. Верменич, А. П. Голіков, В. Г. Ігнатів, В. І. Немчина та ін. У кримінології ці питання висвітлювали у межах дослідження регіональних особливостей злочинності Н. А. Беляєв, А. І. Долгова, Г. Й. Забрянський, К. Т. Ростов, Г. Ф. Хохряков, В. М. Цалієв, С. А. Шоткінов та ін.

Одним із базових понять у регіональних дослідженнях є термін “регіон”. При цьому в

наукових джерелах відсутнє його загально-визнане тлумачення.

Наприклад, у довідковій літературі “методологічно” під “регіоном” (від лат. *regio* (*regionis*) – область, країна) розуміється область, район; частина країни, що відрізняється від інших областей сукупністю природних та (або) історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних та інших особливостей, нерідко поєднаних із особливостями національного складу населення [15, с. 422]. Таке визначення звужує об’єкт дослідження до частини країни, частково змішує з поняттям “район”, вносить певну ієрархічну плутанину, оскільки загальновідомо, що часто термін “район” використовується, наприклад, як адміністративно-територіальна одиниця міста.

У *географії* “регіон” – це певний територіальний комплекс, що складається із землі, повітря, флори, фауни та населення, що перебувають в особливих відносинах (стосунках) одне з одним і становлять разом особливу ділянку поверхні землі [13, с. 23]. В *історії* “регіон” – це історично сформований ареал, більш-менш однорідний за економіко-географічними умовами, суспільно-політичними уподобаннями населення, національно-культурною аурую [4, с. 8]. В *економіці* “регіон” визначається як відокремлена в процесі суспільного (територіального) поділу праці частина території країни, що характеризується спеціалізацією тих чи інших товарів і послуг, спільністю та специфічністю щодо інших територій, характером відтворювального процесу; комплексністю та цілісністю господарства; наявністю органів управління [2, с. 20]. У *культурології* “регіон” розуміють як специфічне культурне утворення, інтегроване в загальний “пейзаж”, основу якого становить однорідне фізичне середовище й більш-менш однорідна економіка, яка є каркасом суспільного життя і загальним фоном історико-культурного розвитку [13, с. 23]. У *регіональній економіці* – це територія, яка за сукупністю явищ або ознак відрізняється від інших територій і вирізняється єдністю, взаємозв’язком її елементів, і цілісністю, що є закономірним результатом її розвитку [7, с. 6]. У *політології* “регіон” – частина території однієї або декількох сусідніх країн з більш-менш однорідними природними, економічними, соціально-політичними та культурними умовами [8, с. 20]. У *кримінологічній літературі* під “регіоном” часто розуміють певну частину території країни з однорідними соціально-економічними, соціально-психологічними й демографічними ознаками, що зумовлюють особливості злочинності в конкретному територіально-просторовому формуванні [3, с. 59]. Всі наведені визначення мають ті або інші незручності. Привертає увагу той факт, що

різні вчені наводять різні за обсягом та змістом тлумачення цього терміна. Залежно від наукової галузі та специфіки об’єкта дослідження вчені вносять до його розуміння географічні, історичні, культурологічні, економічні та інші ознаки.

Втім, злочинність (і її структурний елемент злочинність у регіонах) – це негативне соціальне явище, що зумовлюється великою кількістю факторів соціального, економічного, історичного та іншого характеру, тобто процесів, що є об’єктами дослідження інших наук. Для точного розуміння терміна “регіон”, у контексті дослідження злочинності, його зміст потребує і вищезазначеного суто кримінологічного наповнення.

Узагальнюючи вищенаведені формулювання, зазначимо, що у кримінологічному сенсі поняття “регіон” повинно мати міждисциплінарне тлумачення. По-перше, його зміст має охоплювати комплекс усіх зазначених ознак. По-друге, у ньому потрібно чітко виокремлювати специфічну ознаку – злочинність. По-третє, враховуючи, що кримінологія – це наука, пов’язана з правом (наприклад, злочин визначається виключно законодавством), крім перелічених, у кримінологічних дослідженнях у поняття терміна “регіон” варто внести і юридичний зміст.

Отже, зробимо спробу проаналізувати визначення поняття “регіон”, що міститься в окремих законодавчих актах нашої країни, зокремо, у деяких Законах України та у Конституції. Так, у ст. 1 Закону України “Про стимулювання розвитку регіонів” чітко визначено поняття “регіон”, яке вживається в такому формулюванні: “регіон – територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя” [9]. У свою чергу, у ст. 132 Конституції України визначено засади й ознаки територіального устрою України, який ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості й соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій [9]. Відповідно до змісту ст. 132 та ст. 133 Конституції України, статусом самостійного регіону наділені: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь [9]. Узагальнюючи наведені визначення та враховуючи завдання й об’єкт нашого дослідження, специфічність крими-

нологічної науки, пропонуємо таке кримінологічне поняття: **регіон** – це таке законодавчо визначене більш-менш однорідне територіально-просторове утворення, що відрізняється від інших сукупністю природних, географічних та історично сформованих, відносно стійких економічних, екологічних, соціальних, демографічних і національно-культурних складових, що зумовлюють особливості злочинності в конкретному територіально-просторовому формуванні.

Згідно із законодавством України, в нашій країні регіонами вважаються вищезазначені області, Автономна Республіка Крим, міста Київ та Севастополь. Отже, саме в такому розумінні ми й будемо використовувати поняття досліджуваного терміна.

Зазначимо, що в юридичній літературі термін “регіон” справедливо вживають як характеристику групи близько розташованих країн, що становлять окремий економіко-географічний, близький за національним устроєм та культурою або однотипний за суспільно-політичним устроєм район світу [10, с. 90]. Отже, визначимося, що, коли ми говоримо про злочинність у нашій країні, йдеться про регіон як складову України – її області, АР Крим, міста Київ та Севастополь. У разі, коли питання торкатиметься України як суб’єкта колективної безпеки у межах запобігання злочинності у світових відносинах, вживатимемо термін “регіон” як визначення групи близько розташованих країн.

Проаналізуємо термін “регіональні особливості злочинності”. У кримінологічній літературі поряд із цим терміном часто використовують синоніми: “територіальні відмінності злочинності”, “територіальні особливості злочинності”, “географія злочинності” тощо. Між тим, вони не є рівнозначними. Обираючи останні як об’єкт дослідження, вчені під час аналізу використовують різні сполуки кількісно-якісних показників – індикаторів для характеристики та порівняння регіональної злочинності, які часто обмежуються певними термінологічними кордонами – відмінностями, географією тощо. Це, на нашу думку, позбавляє можливості отримання цілісної комплексної інформації про регіональну злочинність як багатофункціональну, різнорівневу систему, що об’єктивно існує в територіально-часовому просторі й зумовлюється певними суспільними процесами. Адже регіональна злочинність має не лише відмінне, а й спільне. А географія злочинності – це лише одна з її якісних ознак. У кримінологічній теорії та в практичній діяльності цілісну й усебічну інформацію про злочинність можна отримати лише на основі вивчення всіх її кількісно-якісних ознак. Отже, злочинність у регіонах не може бути винятком. Між тим у кримінологічних працях часто звужують об’єкт дослідження, обмежуючись характеристикою

однієї або декількох ознак злочинності. Наприклад, у підручнику з кримінології Г. Й. Шнайдера наведено дані злочинності в німецьких регіонах на основі інтенсивності, структурного розподілу та динаміки загальної злочинності й окремих її видів у Німеччині та деяких сусідніх з нею країнах [16, с. 161–179]. Водночас А. А. Габіані, Р. Г. Гачечиладзе, М. І. Дідебулідзе вивчали питання **географії злочинності** та фактори, що зумовлюють її відмінності на прикладі міст і сільської місцевості [5, с. 12–141]. Більш об’ємними виявилися результати, отримані колективом авторів під керівництвом А. І. Долгової, які досліджували **територіальні відмінності злочинності** та їх причини на прикладі кількісних і якісних показників злочинності та окремих соціально-економічних і демографічних характеристик регіонів [11, с. 6–139]. Неможливо оминати увагою праці Є. Г. Юзіханової, яка комплексно вивчала **тенденції й закономірності злочинності** в суб’єктах Російської Федерації на основі коефіцієнтів та динаміки злочинності. Вчена приділила увагу й територіальному розподілу (географії) злочинності [17, с. 5–273]. В. І. Гладких вивчав **регіональні особливості злочинності** на основі аналізу коефіцієнтів, базисного темпу приросту та питомої ваги окремих видів злочинності в структурі злочинності на прикладі окремих великих міст Російської Федерації [16, с. 3–157]. К. Р. Абизов досліджував **регіональні особливості злочинності** за статистичними даними про абсолютну кількість злочинів в окремих регіонах, їх інтенсивність та відмінності в базисному темпі приросту [1, с. 57–62]. К. Т. Ростов провів дослідження **регіональних особливостей злочинності** на основі типів соціально-кримінологічної обстановки. У роботі відображено результати аналізу не тільки узагальнених показників злочинності, а й соціально-економічного становища регіонів [14, с. 152–180].

Таким чином, у регіональних кримінологічних дослідженнях, що є різновидом порівняльного кримінологічного дослідження, по суті, в різних сполуках, розглядаються кількісні або якісні ознаки злочинності. Інколи ступінь впливу економічних, соціальних, демографічних та інших факторів на територіальні схожості й відмінності злочинності. Оскільки етимологічно термін “особливості” узагальнює зміст таких категорій, як “схожості” й “відмінності”, “загальне”, “спеціальне” та “індивідуальне”, доцільним є використання в регіональних кримінологічних дослідженнях саме терміна “регіональні особливості злочинності”. Як специфічний об’єкт кримінологічних досліджень термін “регіональні особливості злочинності” є узагальнювальним для вищезазначених і може слугувати відображенням системи показників злочинності в регіонах та факторів, що її зумовлю-

ють. Ця кримінологічна категорія перебуває на вищому, узагальнювальному ієрархічному рівні щодо вищенаведених термінів. Він охоплює вивчення спільного та відмінного кількісних і якісних показників злочинності (стан, структура, коефіцієнти, географія тощо) у регіонах. Дослідження саме “регіональних особливостей злочинності” розширює можливості для вивчення існуючих не лише окремих закономірностей існування цих якостей, а і їх функціонування на класифікаційному та типологічному рівнях; забезпечує комплексність у висвітленні впливу специфічних факторів на територіальні (регіональні) особливості злочинності. Отже, дослідження “регіональних особливостей злочинності” передбачає: 1) вивчення її спільних і відмінних територіальних ознак за станом, регіональною структурою розподілу, динамікою, інтенсивністю, географією поширеності тощо; 2) класифікацію регіонів за рівнем кримінальної враженості територій; 3) виявлення закономірностей функціонування регіональної системи злочинності – ступінь нерівномірності територіального розподілу злочинності, її диференційованості, динамічності, збалансованості структурного територіального розподілу злочинності, стабільності груп регіонів за рівнем кримінальної враженості.

IV. Висновки

Підсумовуючи, пропонуємо в регіональних кримінологічних дослідженнях злочинності, з урахуванням їх специфічного об'єкта, предмета та завдань, терміни “регіон” і “регіональні особливості злочинності” розуміти таким чином:

1. **Регіон** – це таке законодавчо визначене більш-менш однорідне територіально-просторове утворення, що відрізняється від інших сукупністю природних, географічних та історично сформованих, відносно стійких економічних, екологічних, соціальних, демографічних і національно-культурних складових, що зумовлюють особливості злочинності в конкретному територіально-просторовому формуванні.

2. **“Регіональні особливості злочинності”** – 1) спільні та відмінні територіальні злочинності ознаки за станом, регіональною структурою розподілу, динамікою, інтенсивністю, географією поширеності тощо; 2) класифікація регіонів за рівнем кримінальної враженості територій; 3) закономірності функціонування регіональної системи злочинності – ступінь нерівномірності територіального розподілу злочинності, її диференційованості, динамічності, збалансованості структурного територіального розподілу злочинності, стабільності або мінливості груп регіонів за рівнем кримінальної враженості.

Список використаної літератури

1. Абызов К. Р. Криминологическое прогнозирование и предупреждение региональной преступности : монография / К. Р. Абызов. – 2-е изд. – Барнаул : Барнаульский юридический институт МВД России, 2010. – 152 с.
2. Ардженовський І. В. Регіональний ринок: воспроизводственный процесс / І. В. Ардженовський. – Нижний Новгород, 1997. – 321 с.
3. Беляев Н. А. Вопросы методологии регионального подхода к исследованию преступности / Н. А. Беляев, В. М. Цалиев // Вестник Ленинградского ун-та. – 1986. – Вып. 3. – С. 58–64.
4. Верменич Я. В. Історична регіоналістика в Україні / Я. В. Верменич // Український історичний журнал. – 2002. – № 2. – С. 3–27.
5. Габиани А. А. Преступность в городах и сельской местности (конкретно-криминологическое и социально-географическое исследование по материалам Грузинской ССР) : монография / А. А. Габиани, Р. Г. Гачечиладзе, М. И. Дидебулидзе. – Тбилиси : Сабчота Сакартвело, 1985. – 142 с.
6. Гладких В. И. Региональные особенности преступности в крупных и сверхкрупных городах и ее предупреждение органами внутренних дел : монография / В. И. Гладких. – Москва : ИЭП, 1999. – 157 с.
7. Голіков А. П. Регіональна економіка та природокористування : навч. посіб. / А. П. Голіков, О. Г. Дейнеко, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз ; [за ред. А. П. Голікова]. – Київ : Центр навчальної літератури, 2009. – 352 с.
8. Игнатов В. Г. Регионоведение (экономика и управление) : учеб. пособ. / В. Г. Игнатов, В. И. Бутов. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва ; Ростов-на-Дону : МарТ, 2004. – 528 с.
9. Конституція України [зі змінами, внесені відповідно до Закону від 01.02.2011 р. № 2952-VI] [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: Законодавство України. – 2011. – № 10. – Ст. 68. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/uploads/documents/27396.pdf>.
10. Кременовська І. В. Геополітичні аспекти національної безпеки й оборони України : монографія / І. В. Кременовська, М. В. Коваль, М. І. Мичко. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2010. – 184 с.
11. Методика изучения территориальных различий преступности и их причин : метод. пособ. / А. И. Долгова, Н. В. Кривошекова, Ю. Г. Козлов, В. А. Серебрякова и др. ; отв. ред. А. И. Долгова. – Москва : Всесоюзный научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка, 1989. – 140 с.

12. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 р. № 2850-IV [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
13. Регионоведение : учеб. пособ. / Е. Ю. Баженова, В. И. Немчина, В. М. Белоусов и др.; отв. ред. проф. Ю. Г. Волков. – 2-е изд., испр. и доп. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. – 448 с.
14. Ростов К. Т. Методология регионального анализа преступности в России : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. / Константин Тимофеевич Ростов. – Санкт-Петербург, 1998. – 422 с.
15. Словарь иностранных слов. – 14-е изд., испр. и доп. – Москва : Рус. яз., 1987. – 608 с.
16. Шнайдер Г. Й. Криминология / Г. Й. Шнайдер; пер. с нем.; под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова. – Москва : Прогресс : Универс, 1994. – 504 с.
17. Юзиханова Э. Г. Тенденции и закономерности преступности в субъектах Российской Федерации : монография / Э. Г. Юзиханова. – Тюмень : Тюменский юридический институт МВД России, 2007. – 275 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2014.

Бабенко А. Н. Терминологическое упорядочивание понятий “регион” и “региональные особенности преступности” в криминологических исследованиях

В статье исследованы понятия “регион” и “региональные особенности преступности”. Проанализированы современные подходы разных научных отраслей в толковании термина “регион”. Проанализировано содержание термина “региональные особенности преступности” в современной криминологической литературе. Предложено авторское видение содержания понятий “регион” и “региональные особенности преступности”.

Ключевые слова: регион, территория, область, преступность, региональные особенности преступности.

Babenko A. Terminology Ordering Concept of “Region” and “Regional Crime Features” in Criminological Research

This article explores the concept of “region” and “regional characteristics of crime.” Analysis of current approaches different scientific fields to the interpretation of the term “region”. Analyzed the meaning of the term “regional peculiarities crime” in contemporary criminological literature. Done terminology ordering researched terms. The author vision criminological concepts content “region” and “regional characteristics of crime.”

The author concludes that in modern scientific literature no unambiguous definition of “region”. Similarly, there is no single approach to the use of such terms as “regional peculiarities crime.” In papers devoted to this topic are different in terms of definition and interpretation of the terms listed above. Meanwhile accurate understanding is of great scientific and methodological significance as causes object, subject, purpose, scope and volume of research.

It is alleged that in criminological sense the concept of “region” should be interdisciplinary interpretation. Given the task and the object of study of crime in the region, the specificity of criminological science, offered a criminological concept: region – it is legally defined more or less uniform spatial composition that is different from the other set of natural, geographical and historical, relatively strong economic ecological, social, demographic and ethno-cultural components that contribute to specific features of crime in spatial formation.

The author believes that the term crime covered by regional features: 1) territorial similarities and differences in crime in the state, regional distribution structure, dynamics, intensity, prevalence and geography etc.; 2) classification of regions in terms of affect by criminal areas; 3) patterns of functioning regional system of crime – the degree of non-uniformity of spatial distribution of crime, its differentiation, agility, balance structural spatial distribution of crime, stability or variability of groups of regions in terms of affect by the criminal.

Key words: region, territory, region, crime, regional differences in crime.